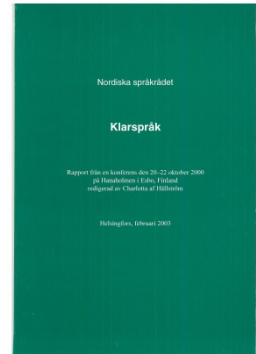


Klart språk i Norden

Titel: EU-översättning och lagspråksförenkling
Forfatter: Lars-Johan Ekerot
Kilde: Klart språk i Norden, 2003, s. 20-34
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive>



© Netværket for sprognævnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i denne udgivelse er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

EU-översättning och lagspråksförenkling

Mitt föredrag handlar om EU-översättning och då i första hand om översättning av författningstexter: direktiv, förordningar, beslut, konventioner och liknande. Det jag från mina grammatisk-stilistiska utgångspunkter intresserar mig för är kulturkollisionen mellan källtexternas tunga meningsbyggnad och de specifikt svenska kraven på ett enkelt och begripligt juridiskt språk – krav som i Sverige finns kodifierade i de grammatiska anvisningarna i "Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning" (DS 1998:43) och i "Myndigheternas skrivregler" (DS 1997:48).

Dessa anvisningar har gällt också för EU-översättning. Ett centralt inslag i anvisningarna, när det gäller den grammatiska formen, är tanken att klarhet och begriplighet uppnås genom vad vi språkvetare kallar *muntlighet*, alltså genom att utnyttja former och konstruktioner som är gemensamma för skriftspråket och det vårdade talspråket. Anvisningarna är väldigt konsekventa på denna punkt: Det vårdade talspråkets former och konstruktioner skapar begriplighet, och traditionella exklusivt skriftspråkliga former och konstruktioner skapar obegriplighet.

Mina hittillsvarande undersökningar av språk och stil i översatta EU-författningar ger mig anledning att ifrågasätta om muntlighet i skrift alltid är ett bra medel att åstadkomma ett begripligt författningsspråk. Jag har kunnat visa att denna strategi inte fungerar vid EU-översättning, så länge översättarna av olika skäl är tvungna att bevara källtexternas tunga meningsbyggnad, dessutom med nära anknytning på sats- och frasnivå. Återgången till en mera traditionell meningsbyggnad medför med nödvändighet att en rad traditionella skriftspråkliga konstruktioner och formord måste utnyttjas om resultatet ska bli lyckat från begriplighetssynpunkt. Av samma skäl aktualiseras också vad jag i en artikel refererat till som "nygamla Wellanderdygder", dvs. iakttagandet av traditionella språkriktighets-

regler som inte längre ges något större utrymme vare sig i skolorna eller i anvisningarna för författningsspråkets utformning (t.ex. symmetriregeln och reglerna för s.k. dubbel syftning).

I det följande kommer jag att utveckla dessa idéer om EU-översättning. Även om min forskning så här långt i första hand tar fasta på en särskild översättningsproblematik (genom anknytningen till svenska språkvårdande myndigheters klarspråksanvisningar), vill jag i sammanhanget betona de nordiska aspekterna på arbetet med översättningen av EU:s rättsakter. Dels är översättningen till svenska en gemensam sverigesvensk och finlandssvensk angelägenhet. Dels menar jag att de danska översättarna genom sin längre erfarenhet utvecklat lösningar på "skriftspråkligens" problem som på många områden kunde tjäna som förebild för översättningarna till svenska, t.ex. vad gäller hanteringen av källtexternas tunga koordinationsuttryck (där det inte sällan brister i de svenska översättningarna). Omvänt kommer både Danmark och Finland på sikt att kunna dra nytta av de beslutsamma svenska ansträngningarna att få till stånd enklare och begripligare originaltexter.

Huvudämnet i mitt föredrag är alltså muntlighetens problem vid översättning till svenska av EU:s författningstexter, så som dessa föreligger idag. Men mitt ifrågasättande av muntligheten som ett universalmedel att åstadkomma begripliga författningstexter gör det också naturligt att, avslutningsvis, diskutera den språkliga gestaltningen av inhemska svenska författningstexter.

EU-svenskan och förenklingen av det svenska författningsspråket

EU-svenskans tunga meningsbyggnad har inneburit bekymmer för det långvariga och på många sätt framgångsrika arbetet med att förenkla det svenska författningsspråket, som på allvar inleddes med skriften "Språket i lagar och andra författningar" (1967, fortsättningsvis SIL). Detta förenklingsarbete har, som man vet, handlat om att stilistiskt närma författningsspråket till vanlig bruksprosa. I stället för de specifikt kanslispråkliga uttrycksmedel som karakteriserat det

traditionella juridiska språket anbefalls nu en enklare meningsbyggnad och ett utnyttjande av "naturliga" ordföljdsmonster, konstruktioner och former. Den förenklade meningsbyggnaden och syntaxen har gått hand i hand med (och haft som förutsättning) djupgående förändringar av traditionella textmonster och perspektiv.

Redan i SIL:s grammatiska anvisningar spelar muntligheten en central roll. Utöver en förenklad meningsbyggnad anbefaller SIL att man i författningsspråket i görligaste mån skall utnyttja talspråkliga former och konstruktioner som de följande i stället för motsvarande traditionella exklusivt skriftspråkliga uttryckssätt:

- (1) konjunktionen *och* i stället för *samt*
- (2) prepositionsuttryck som *för det(ta)* i stället för adverb med förlederna *här-* och *där-* (*härför*)
- (3) relativpronomenet *som* i stället för *vilken (vilket, vilka)*
- (4) relativ bisats, prepositionsattribut m.m. i stället för framförställd attributiv satsförkortning: *av honom lämnade uppgifter* (bättre: *hans uppgifter* eller *uppgifterna han lämnat*)
- (5) en "naturlig" ordföljd med tunga adverbial först eller sist i satsen, inte i satsens mittfält: *Sökanden skall med beaktande av bestämmelserna i 13 § inkomma med ---* (Bättre: *Med beaktande av bestämmelserna i 13 § skall sökanden inkomma med ---*).

SIL tar emellertid också upp sådana fall där de traditionella uttrycksmöjligheterna kan ha en funktion och alltså bör användas, t.ex. attributiva satsförkortningar om meningen redan innehåller en eller flera relativsatser eller om andra bestämmingar följer där bisatsen skulle satts in. SIL anknuter också till Erik Wellanders arbeten och ger en hel del anvisningar för hur mera komplexa meningar skall hanteras i enlighet med den traditionella skriftspråksnormen. Exempelvis innehåller SIL ett avsnitt om upprepning och variation, som bland annat beskriver hur strukturen i komplexa koordinations-

uttryck (samordningar) kan tydliggöras genom upprepning av formord: *risken för den underåriges hälsa eller utveckling eller för brottslig eller annan skadlig verksamhet*. Avsnittet om "svävande syftning" tar bland annat upp den klassiska subjektregeln.

De grammatiska anvisningarna idag i Myndigheternas föreskrifter (MF) och Myndigheternas skrivregler (MS) är långt mer förbehållslösa än SIL i sina rekommendationer av talspråkliga konstruktioner och former. SIL:s uttryckliga reservation att *vilken/vilket/vilka* bör användas i stället för *som* om tydligheten så kräver, återkommer inte när MS rekommenderar *som*. MS betonar i stället att *som* kan användas i stället för *vilken* också när relativsatsen inleds av preposition (som då placeras sist): *den hyresgäst som hyresrätten överlätits till*. Också rekommendationen att använda *och* i stället för *samt* är långt mera kategorisk i MS än i SIL: "Samt bör inte användas när det går lika bra med *och* (och det gör det nästan alltid)." På flera ställen i MF och MS antyds också att även sådana skriftspråkliga konstruktionsmöjligheter som helt normalt används i dagens formella skriftspråk, t.ex. passiv konstruktion och nominalisering, i sig kan innebära en fara för begripligheten.

En huvudlinje i arbetet med att ge det svenska författningsspråket en begripligare språkform har alltså varit en allt starkare koppling mellan begriplighet och muntlighet. Det finns en annan huvudlinje, som är minst lika viktig om man vill förstå de problem som aktualiseras av arbetet med översättning av EU:s rättsakter. Jag tänker här på det förhållandet att arbetet med författningsspråkets förenkling efterhand fått en alltmer uttalad strategisk dimension. Eftersom författningsspråket fungerar som språkligt mönster för andra offentliga texter, har kampen mot det traditionella tunga juridiska språket alltmer blivit ett viktigt led i kampen mot krångelsvenskan i allmänhet. Arbetet med att bryta traditionella juridiska textmönster har varit ett centralt inslag i den språkpolitik som syftat till att göra myndigheternas texter tillgängligare för de berörda och för en intresserad allmänhet.

Dessa strategiska aspekter på lagspråksförenklingen betonas starkt i en rad skrifter av språkexperten Barbro Ehrenberg-Sundin, ämnesråd vid Justitiedepartementet och ledamot i regeringens

klarspråksgrupp. Lagspråksförenklingen framställs i dessa skrifter mindre som ett mål i sig än som ett medel att uppnå centrala, allmänt omfattade och viktiga språkpolitiska mål för myndigheternas allmänna skrivande. Som jag får anledning att återkomma till längre fram finns det en uppenbar fara i denna dubbla målsättning, nämligen att lagspråkets speciella förutsättningar inte beaktas i tillräckligt hög grad vid utarbetandet av anvisningarna om språk och stil.

På motsvarande sätt verkar det som om diskussionen om EU-översättningarnas osvenska meningsbyggnad – inte minst inom Klarspråksgruppen – i mycket handlat om farhågor för spridningseffekterna snarare än om EU-texterna som sådana och de specifika översättningsproblem som översättarna ställs inför. Ett belysande citat från en artikel publicerad på Klarspråksgruppens webbplats: ”En mobilisering av krafterna för ett klart och enkelt författningsspråk är särskilt viktigt nu när EU:s franska lagstil smyger sig på och för oss tillbaka till gamla tiders meningsbyggnadsideal.” Man kunde annars ha väntat sig att mobiliseringen skulle gälla översättningsuppgiften som sådan, och frågan hur denna bäst ska lösas. Även om den bästa långsiktiga lösningen naturligtvis är att med all kraft arbeta för att originaltexterna ska bli bättre – den svenska linjen –, så finns det ju ingen anledning att inte försöka göra det bästa under tiden. Behovet av så goda och begripliga översättningar som möjligt faller ju inte för att sådana uppenbarligen inte kan åstadkommas med hjälp av ett enkelt, talspråksnära språk. Som jag ser det har EU-översättningen på detta sätt i grunden varit ett språkpolitiskt problem snarare än ett översättningsproblem. Den strategi jag kommer att utveckla i det följande – skriftspråklighet i stället för muntlighet – innebär i egentligen bara att EU-texterna hanteras på samma sätt som andra källtexter vid översättning: Man utnyttjar den del av målspråkets stilistiska repertoar som bäst passar för översättningsuppgiften.

”Svåra” former och konstruktioner som klarspråksmedel

I själva verket förutsätter översättningen av EU:s rättsakter som vi ska se en ganska extrem form av skriftspråklighet. Detta sammanhänger med den nära anknytning på sats- och frasnivå som karakteriserar de olika språkversionerna. Det torde snarare vara regel än undantag att varje enskilt satsled i den svenska versionen har en klart urskiljbar motsvarighet i de franska, engelska och tyska versionerna. En sådan nära anknytning (på menings- och frasnivå) till originaltexten anbefalls också i de svenska anvisningarna för översättningsarbetet: ”Det skall aldrig vara ett självändamål att ändra på en menings uppbyggnad vid översättningen till svenska.” Vad jag förstår finns det både praktiska skäl (t.ex. hanteringen av de många ändringsförslag som föregår slutversionen) och juridiska skäl till att de olika språkversionerna på detta sätt normalt kan relateras till varandra också på frasnivå.

Vad jag här vill visa är hur översättningarna genom bundenheten till originaltexternas meningsbyggnad förutsätter en återgång till ett något äldre stilideal om optimal klarhet och begriplighet skall uppnås. Detta stilideal skulle grovt kunna beskrivas som det som förfäktas i Erik Wellanders klassiska ”Riktig svenska” i den omarbetade versionen från 1973. I det följande ska jag demonstrera hur den tyngre meningsbyggnaden med många och tunga satsled direkt nödvändiggör ett ökat utnyttjande av en rad grammatiska uttrycksmedel med stilistisk hemvist i Wellandertraditionen. Detta stilhistoriska återtag innebär att många av de traditionellt skriftspråkliga konstruktionsmöjligheter man av begriplighetsskäl försökt undvika i arbetet på att förenkla författningsspråket får viktiga funktioner som klarspråksmedel. Jag ska här inskränka mig till några få belysande exempel. För en utförligare exemplifiering och analys hänvisas till min artikel ”Klar komplexitet”, tryckt i antologin ”Svenskan som EU-språk”, redigerad av Björn Melander (Hallgren & Fallgren 2000).

Vi kan utgå från de fem exempel som ovan fått exemplifiera muntliga uttryckssätt som anbefalls i SIL och, mera reservationslöst, i nu gällande anvisningar för författningsspråket. Följande meningar illustrerar hur källtexternas komplexa substantivuttryck med-

för att det talspråkliga *som* (punkt 3) ofta inte räcker till för att klargöra syftningen, och därför måste ersättas av det genus- och numerusdifferentierade *vilken*:

[Arbetsgivaren skall] utveckla en enhetlig övergripande policy för det förebyggande arbetet, vilken omfattar teknik, arbetsorganisation, arbetsbetingelser, sociala relationer och påverkan från faktorer i arbetsmiljön.

[Europaparlamentet] anser att Europeiska unionen måste utveckla starka band till Ryssland, vilka sträcker sig bortom partnerskaps- och samarbetsavtalet, men understryker att [...]

Också andra exklusivt skriftspråkliga uttrycksmedel utnyttjas för övrigt i EU-texterna för att klargöra vilket av flera möjliga substantivuttryck som är korrelerat till relativsatsen. Hit hör inte minst "determinativförbindelser", dvs. den skriftspråkliga konstruktions-typen *det hus som Jack byggde* (i stället för vardagsspråkets *huset som Jack byggde*). Determinativförbindelser är utomordentligt vanliga i EU-texterna. Konstruktionen har flera viktiga strukturerande funktioner. Följande bägge exempel visar hur den kan utnyttjas för att klargöra huruvida bara det ena samordningsledet eller bägge fungerar som korrelerat till relativsatsen:

så att arbetstagare får tillgång till det register och de rapporter som åsyftas i artikel 9.1 c och d

[jfr *registret och rapporterna som åsyftas i artikel 9.1 c och d*]

I detta syfte skall rådet och Europaparlamentet i tur och ordning granska räkenskaperna och de redovisningar som avses i artikel 205a

[jfr *räkenskaperna och redovisningarna som avses i artikel 205a*]

Till de traditionella konstruktionsmöjligheter som bör undvikas enligt anvisningarna hör vidare placeringen av tunga adverbial i mittfältet (punkt 5). I EU-översättningarna är mittfältspositionen inte något som kan undvikas som i anvisningarnas demonstrationsexempel. I

de informationstäta översatta författningstexterna framstår mittfälspositionen tvärtom som en naturlig plats att föra samman tunga adverbiala uttryck som representerar information av bakgrundskaraktär utan att den grammatiska tolkningen äventyras. I följande exempel har tre adverbial som står åtskilda i den engelska originaltexten kunnat föras samman i mittfältet på ett tämligen vällyckat sätt:

The Contracting Parties, within the framework of the present Convention, shall by means of exchanges of information, consultation, research and monitoring, develop without undue delay politics and strategies which [...].

De avtalsslutande parterna skall inom ramen för denna konvention genom informationsutbyte, konsultationer, forskning och övervakning utan otillbörlig försening utarbeta åtgärdsprogram och strategier som [...]

De övriga tre traditionella grammatiska uttrycksmedel som fått exemplifiera SIL:s anvisningar är användningarna av konjunktionen *samt* i stället för *och* (punkt 1), pronominaladverb som *här för* i stället för prepositionsuttryck som *för det (ta)* (punkt 2) och attributiv satsförkortning i stället för (bland annat) relativ bisats (punkt 4). I följande exempelmening, ur en rådsförordning om organiseringen av bananmarknaden, har översättaren – på goda grunder menar jag – frångått rekommendationerna om muntlighet på alla dessa tre punkter. Exemplet ger dessutom ytterligare belägg för hur viktig mittfälspositionen är för den grammatiska struktureringen av komplexa meningar:

Genom det samarbete som avses i punkt 1 skall de behöriga myndigheterna vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri så långt det är möjligt låta delta i arbetet de inom banan-
sektorn verksamma grupper, sammanslutningar och organisationer som avses i artiklarna 5, 7 respektive 8 samt tekniska och ekonomiska forskningscentra.

För att börja med mittfälsadverbialen, så ser vi hur trängseln av

satsled medför att två tunga adverbial måste hamna där (och att arrangemanget fungerar utmärkt från begriplighetssynpunkt) eftersom de varken kan placeras först eller sist, som i anvisningarnas korta exempelmeningar:

skall de behöriga myndigheterna vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri så långt det är möjligt låta delta [---].

Om användningen av formorden *samt* och *däri* kan noteras att bägge är funktionellt välmotiverade. *Samt* bidrar verksamt till att underlätta den grammatiska tolkningen av det avslutande komplexa koordinationsuttrycket: *de inom banansektorn verksamma grupper, sammanslutningar och organisationer som avses i artiklarna 5, 7 respektive 8 samt tekniska och ekonomiska forskningscentra*. Och pronominaladverbet *däri* har faktiskt en tydliggörande funktion om man jämför med alternativet att använda prepositionsuttrycket *i denna punkt*: Pronominaladverbet klargör entydigt den anaforiska syftningen (att man refererar till den tidigare nämnda punkt 1), medan prepositionsuttrycket alternativt hade kunnat tolkas deiktiskt, alltså som en hänvisning till den punkt som just här och nu håller på att utvecklas. (Någon större potential vid EU-översättning torde dock pronominaladverben knappast ha, eftersom uttryckstypen i mycket hör hemma i vår språkhistoria, snarare än i nuet. Men det är icke desto mindre intressant att de kan dyka upp igen när komplexiteten ökar och syftningsalternativen blir fler.)

Den understrukna attributiva satsförkortningen *de inom banansektorn verksamma grupper* etc. (= *de grupper* etc. *som är verksamma inom banansektorn*), slutligen, representerar det fall då SIL menar att konstruktionen har en funktion. Substantivuttrycket innehåller redan en relativsats och den attributiva satsförkortningen kan därför inte lösas upp i en relativ bisats. På ett mera generellt plan illustrerar exemplet hur skriftspråkliga satsförkortningar ofta kan vara att föredra framför fullständiga talspråksnära bisatser i så här komplexa meningar. Detta sammanhänger med att satsförkortningarna genom sin korthet och sin distinktare avgränsning mot resten av meningen bidrar till att klargöra meningens grundstruktur. Av

detta skäl tycker jag det är välmotiverat att i samma mening behålla den (sannolikt) franska källtextens nominalisering (*à la définition des actions visées au paragraphe 1; sv. vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri*). Att lösa upp denna i en bisats (*när man utarbetar etc.*) hade inte bidragit till att öka begripligheten.

Sammanfattningsvis finner vi alltså att många av det traditionella skriftspråkets specifika formord och konstruktioner har viktiga strukturerande funktioner i texter med så avancerad meningsbyggnad som de översatta EU-texternas. Klarhet och begriplighet kan därför, paradoxalt nog, bara uppnås genom ett skickligt utnyttjande av sådana formord och konstruktioner som i nuvarande anvisningar för författningsspråkets språkliga gestaltning närmast ses som hinder för klarspråk.

Nygamla Wellanderdygder

Det är inte bara så, att uppgiften att strukturera EU-texternas komplexa meningar förutsätter utnyttjandet av formord och konstruktioner med stilistisk hemvist i det traditionella formella skriftspråket. Minst lika viktigt är att översättningsarbetet aktualiserar de allmänna grammatisk-stilistiska överväganden och tekniker man förbinder med den traditionella skriftspråksnormen, och därmed också de konkreta språkriktighetsreglerna i Erik Wellanders "Riktig svenska". Hit hör inte minst de regler som är knutna till hanteringen av källtexternas komplexa koordinationsfraser, dvs. symmetriregeln och reglerna för s.k. dubbel syftning.

Reglerna för dubbel syftning handlar om tillåtna och icke tillåtna sammandragningar i koordinationsfraser. (Ottillåtna sammandragningar som i Wellanderexemplet i *Skåne och Gotland* är inte så ovanliga i de svenska EU-texter jag studerat.) Symmetriregeln innebär att mot varandra svarande led ska ha samma form, och att led som inte svarar mot varandra ska ha olika form. Följande exempelmening (ur en icke färdiggranskad parlamentstext) får illustrera hur viktiga dessa klassiska språkriktighetsregler kan vara som medel att klargöra meningens grundstruktur och enskildheternas plats i helheten.

[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet att stödja den ryska regeringen när det gäller att utarbeta specifika strukturella reformprogram på det ekonomiska, sociala och institutionella området, som är anpassade till den ryska övergångsekonomin och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet än tidigare åt att upplösa ekonomiska konglomerat, se till att de anställda direkt och på en hållbar basis kan ta del av kapitalet samt ta hänsyn till de sociala effekterna av den ekonomiska förvandlingen,

fordert die EU und die internationale Staatengemeinschaft auf, die russische Regierung bei der Erarbeitung spezifischer, der russischen Übergangswirtschaft angepaßter, struktureller Reformprogramme in wirtschaftlichen, sozialen und institutionellen Bereichen zu unterstützen und dabei mehr Aufmerksamkeit als bisher der Entflechtung wirtschaftlicher Konglomerate, unmittelbarer dauerhafter Partizipation der Beschäftigten am Kapital, sowie der sozialen Auswirkung der wirtschaftlichen Umgestaltung zu schenken;

Mitt resonemang handlar om de understrukna infinitivuttrycken, som aktualiserar den negativa varianten av symmetriregeln: "Led som inte svarar mot varandra skall inte ges samma form." Meningens grundstruktur är (som framgår av den tyska källtexten) följande:

"[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet (a) att stödja X och (b) att samtidigt ägna mer uppmärksamhet åt Y".

Den avsedda tolkningen fördunklas av att b-ledet riskerar att tolkas som koordinationsled i *när*-satsen: "när det gäller att utarbeta X och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet åt Y". Denna oklarhet kan avlägsnas genom att *när*-satsens infinitivuttryck ges annan form, till exempel genom att man behåller den tyska källtextens nominalisering i stället för att lösa upp den:

[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet att stödja den ryska regeringen i utarbetandet av specifika, till den ryska övergångsekonomin anpassade struktu-

rella reformprogram på det ekonomiska, sociala och institutionella området, och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet än tidigare åt att [---].

Vad gäller reglerna för "dubbel syftning" har översättaren framgångsrikt undvikit risk för ytterligare felläsningar genom att *inte* upprepa infinitivmärket i de två sista av de understrukna infinitivuttrycken. Denna "utbrytning" av infinitivmärket klargör effektivt att dessa uttryck är samordnade med *att upplösa ekonomiska konglomerat*, inte med något annat infinitivuttryck.

Slutsatser om EU-översättning

Den fråga som avhandlats har varit möjligheterna att under nuvarande betingelser åstadkomma goda översättningar av EU:s rättsakter (och av andra EU-texter som omfattas av kraven på nära anknytning till originaltexterna). Jag har visat att den uppgivenhet inför uppgiften som präglat debatten om EU-svenskan i grunden handlar om besvikelsen över att centrala språkpolitiska mål inte kan uppnås, snarare än om att översättningsuppgiften i sig skulle vara omöjlig. Uppfattningen om uppgiftens omöjlighet baseras på en felsyn: idén att språklig klarhet och begriplighet generellt kan uppnås genom att författaren/översättaren så långt möjligt begränsar sitt språk till det vårdade talspråkets konstruktioner och formord. Även om sådana rekommendationer varit ett fruktbart inslag i arbetet på att förenkla den offentliga svenskan, är de helt enkelt inte tillämpliga på texter med en så komplicerad meningsbyggnad som de svenska EU-texterna tills vidare måste ha. I så komplexa meningar skapas klarhet och begriplighet genom skriftspråklighet, inte genom muntlighet.

Som en konsekvens av detta är de nuvarande anvisningarna för författningsspråkets utformning inte tillämpliga på EU-översättning. Det är intressant att konstatera att översättarna i sitt praktiska arbete insett detta och tvärtemot anvisningarna tenderar att utnyttja traditionella tekniker och konstruktioner där så krävs. Icke desto mindre menar jag att det är viktigt att realistiska mål formuleras och

adekvata anvisningar utformas. Inte minst viktigt är detta när det gäller utnyttjandet av sådana traditionella språkriktighetsregler och tekniker som inte längre uppmärksammas i skolorna. Hit hör teknikerna för hanteringen av källtexternas tunga koordinationsstrukturer.

Muntlighet och lagspråk

Avslutningsvis vill jag peka på ett problem knutet till de grammatiska anvisningarna för utformningen av inhemska författningar, men analogt med problemen kring EU-texternas språkliga utformning. När det gäller EU-texterna har vi sett hur synen på den rent språkliga översättningsproblematiken fördunklats av de språkpolitiska aspekterna: EU-texterna har upplevts som ett hot mot det pågående arbetet med att förenkla inhemska författningar, och hotbilden har inneburit ett hinder för en rationell analys av översättningsuppgiften som sådan. På motsvarande sätt menar jag att det finns en fara i den strategiska betydelse lagspråksförenklingen tillmäts vid arbetet med att förenkla den offentliga svenskan i allmänhet, nämligen att lagspråkets specifika grammatiska förutsättningar inte uppmärksammas. Till dessa förutsättningar hör alldeles uppenbart att inte ens ett modernt, enkelt lagspråk kan åstadkommas med de muntliga grepp som utnyttjas i myndigheternas information till allmänheten. Studera till exempel följande paragraf i personuppgiftslagen (SFS 1998:204):

28§ Den personuppgiftsansvarige är skyldig att på begäran av den registrerade snarast rätta, blockera eller utplåna sådana personuppgifter som inte har behandlats i enlighet med denna lag eller föreskrifter som har utfärdats med stöd av lagen. Den personuppgiftsansvarige skall också underrätta tredje man till vilken uppgifterna har lämnats ut om åtgärden, om den registrerade begär det eller om mera betydande skada eller olägenhet för den registrerade skulle kunna undvikas genom en underrättelse. Någon sådan underrättelse behöver dock inte lämnas, om detta visar sig vara omöjligt eller skulle innebära en oproportionerligt stor arbetsinsats.

I varje fall i jämförelse med hur lagar skrevs för några decennier sedan framstår den citerade paragrafen för mig som ett exempel på relativt enkelt och lättbegripligt modernt lagspråk. Men dessa kvaliteter har inte uppnåtts genom muntlighet, utan snarare genom ett skickligt utnyttjande av ganska avancerade skriftspråkliga tekniker. Allra minst karakteriseras texten av någon begränsning till de muntliga grammatiska uttrycksmedel som rekommenderas i myndigheternas anvisningar.

Hur arbetet med lagspråksförenkling måste hållas åtskilt från arbetet med att förenkla den offentliga svenskan i allmänhet illustreras ganska väl av en artikel publicerad på Klarspråksgruppens webbplats: "Var gömmer sig agenten? Om hemlighetsmakeri och handlingsförklaring i departementens texter." Artikeln handlar om passiv konstruktion i myndigheternas skrivelser och vänder sig mot bruket att "gömma agenten" genom att skriva t.ex. *Härigenom föreslås* i stället för *Kommittén föreslår*. Men författaren kommer också in på användningen av passiv i lagspråk:

Ibland är det naturligtvis inte möjligt att täcka in agenten med ett entydigt ord som "bilägaren" eller "enhetschefen". Men varför kan man inte (som i denna mening) i sådana fall få använda ordet "man"? Det kan man och det får man. Det har också högst kompetenta jurister med all rätt gjort, inte minst i författningar: "Är gravrättsinnehavaren ej känd eller vet man ej var han finnes, skall föreläggandet införas i Post- och Inrikes Tidningar" (SFS 1977:697).

Här är det lätt att se att det rekommenderade bruket av pronomenet *man* kan vara ett synnerligen välmotiverat grepp i myndighetsinformation till allmänheten. En rubrik som *Var lämnar man sin ansökan?* är trevligare och andas mer empati än *Var skall ansökan lämnas?* Däremot är hävdandet av *man*-konstruktionens möjligheter i författningar mera tvivelaktigt. Det anförda exemplet är vad jag kan se det enda exemplet på *man*-konstruktion i den aktuella lagen om gravrätt, som inte oväntat vimlar av passivkonstruktioner. Jag har sökt igenom ytterligare fem lagar i Rixlex utan att finna ett enda exempel på pronomenet *man*, men däremot hundratals och åter hund-

ratals passivformer. Verkligheten tycks alltså vara den att passiv konstruktion är ett essentiellt grammatiskt uttrycksmedel i lagspråk, där konstruktionen har funktioner (i typfallet att tematisera sakobjektet) som skiljer ut lagspråket från den vanliga myndighets-svenskan, något som återspeglas i att parafrasering med *man* inte är naturligt. Min poäng är att arbetet med att åstadkomma ett bättre inhemskt författningsspråk måste baseras på insikter om hur författningsspråket fungerar, inte på allmänna föreställningar om muntlighet som den enda vägen att åstadkomma ett enkelt och begripligt språk.

Litteratur

Björn Melander (red.): Svenskan som EU-språk. Uppsala: Hallgren & Fallgren 2000